

Modernisoitu Paavali

Päivi Räsänen tulkinta Roomalaiskirjeestä

Kansanedustaja Päivi Räsänen on 2000-luvulla noussut keskeiseksi vaikuttajaksi suomalaisessa raamattukeskustelussa. Erityisesti hänen kannanottonsa homoseksuaalisuuteen ovat herättäneet huomiota ja johtaneet jopa oikeusprosessiin. Keskeistä roolia Räsänen argumentaatiossa esittää Paavalin Roomalaiskirjeen ensimmäinen luku, jossa samaa sukupuolta olevien keskinäiset seksisuhteet nousevat esiin.

Naiset ovat vaihtaneet luonnollisen sukupuoliyhteyden luonnonvastaiseen, ja miehet ovat samoin luopuneet luonnollisesta yhteydestä naisiin ja heissä on syttynyt himo toisiaan kohtaan. Miehet ovat harhautuneet harjoittamaan keskenään säädyttömyyttä ja saavat ansaitsemansa palkan. (Room. 1:26–27; suom. kirkkoraamattu 1992)¹

Perusteellisimmin Räsänen käsittelee tätä Roomalaiskirjeen lukua vuonna 2004 julkaisussa kirjoituksessaan *Mieheksi ja naiseksi hän*

*heidät loi: Homosuhteet haastavat kristillisen ihmiskäsityksen.*² Kirjoitus kuuluu oikeudessa tarkasteltavaan aineistoon.³ Koska Räsänen raamatuntulkinta on noussut näin merkittävään ja kiistelyyn asemaan, se ansaitsee myös eksegeettisen analyysin.

Valtakunnansyyttäjä Raija Toiviaisen mukaan Raamatusta keskusteleminen ja sen lainaaminen ei sinänsä ole rikollista. Olennaista on, lainataanko tekstiä tarkoituksena loukata toisen ihmisen ihmisarvoa.⁴ Eksegeettisesti ilmaisten valtakunnansyyttäjä tutkii Räsänen raamattureseptiä eli tapaa, jolla Räsänen ymmärtää Raamatun tekstin. Reseptiä valtakunnansyyttäjä puolestaan arvioi juridisesti.

Tässä artikkelissa tarkastelen, miten Räsänen ymmärtää Roomalaiskirjeen ensimmäisen luvun kirjoituksessaan *Mieheksi ja naiseksi*. En arvioi Räsänen raamattureseptiä juridisesti vaan eksegeettisesti: missä määrin Räsänen

reseptio vastaa sitä, mitä Paavali sanoo samaa sukupuolta olevien keskinäisestä seksistä? Analyysini rajoittuu siis vain Räsäsen kirjoituksen ja Paavalin tekstin välisen suhteen tarkasteluun.⁵

Räsänen asemoi itsensä niihin, jotka eivät ”saksi” mitään pois Raamatusta. Hän ilmoittaa sitoutuvansa kaikkeen Raamatussa.⁶ Olen toisessa artikkelissani osoittanut, että väite ei pidä paikkaansa.⁷ Tässä artikkelissa osoitan, ettei Räsänen seuraa kaikkea sitäkään, mitä Paavali sanoo samaa sukupuolta olevien ihmisten keskinäisistä seksisuhteista. Toisaalta modernista ymmärryksestään käsin hän liittää Paavalin tekstiin seikkoja, joita siellä ei ole. Tuloksena on modernisoitu Paavali.

Metodisesti tässä artikkelissa on kysymys Raamatun reseptio- ja vaikutushistoriallisesta analyysistä.⁸ Reseptiohistoriallinen analyysi tarkoittaa sen selvittämistä, miten Räsänen tulkitsee Paavalin sanoja. Tulkinta ei tapahdu historiallisesta kontekstistaan irrallaan. *Mieheksi ja naiseksi* julkaistiin kaksi vuotta sen jälkeen, kun laki rekisteröidystä parisuhteesta oli astunut voimaan. Räsäsen kirjoitus liittyy keskusteluun, jota tuolloin käytiin lain seurauksista Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa.

Vaikutushistoriallisessa analyysissä pyritään ensin selvittämään, mitä Paavali on sanoillaan tarkoittanut.⁹ Vasta tämän perusteella voidaan arvioida, missä määrin Räsänen seuraa Paavalin ajatusta, mitä hän jättää siitä huomiotta ja mitä elementtejä hänen tulkintansa tuo tekstin ulkopuolelta.

Esittelen ensin yleisesti Räsäsen kirjoitusta *Mieheksi ja naiseksi*. Tämän jälkeen nostan kirjoituksesta esiin neljä teemaa Räsäsen Roomalaiskirjeen ensimmäisen luvun tulkinnasta. Reseptio- ja vaikutushistoriallinen analyysi etenee näiden teemojen mukaisesti. Artikkelin lopuksi kokoa havainnot ja johtopäätökset yhteen.

RÄSÄSEN KIRJOITUS, SEN TAUSTA JA LUONNE

Mieheksi ja naiseksi muodostuu johdanto- ja loppulukujen lisäksi kahdesta pääluvusta, joista ensimmäinen käsittelee homoseksuaalisuutta osana maallista yhteiskuntaa. Tässä osassa uskonnollinen argumentaatio on varsin vähäistä.¹⁰ Kirjoituksen jälkimmäinen ”Raamattu ja kirkko” -niminen pääluku on käsiteltävän aiheen kannalta oleellisempi. Räsänen aloittaa sen katsauksella parisuhdelain vaikutukseen Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa.¹¹ Näin hän sijoittaa raamatuntulkintansa osaksi 2000-luvun alun kirkollista keskustelua.

- 1 Jatkossa lainaukset Raamatusta ovat vuoden 1992 käännöksen mukaisia, ellei toisin mainita.
- 2 Jäljempänä viitataan kirjoitukseen lyhennytyssä muodossa *Mieheksi ja naiseksi*.
- 3 Kirjoituksen lisäksi syytekynnyksen ylittivät Räsäsen sosiaalisen median julkaisu kirkon ja Pride-tapahtuman yhteistyöstä sekä Räsäsen puheet Yle Puhe -kanavalla loppuvuodesta 2019 (Gustafsson 2021).
- 4 Teittinen 2019.
- 5 En ota kantaa esimerkiksi siihen, ovatko Räsäsen tai Paavalin lausumat samaa sukupuolta olevien seksuaalisista suhteista oikeita tai väärä juridisessa, moraalisisessa tai jossain muussa mielessä. Juridinen analyysi Räsäsen sosiaalisen median julkaisusta, ks. Karkkulainen 2021.
- 6 Räsänen 2004, 3.
- 7 Huttunen 2021.
- 8 Metodista ks. Huttunen 2008; 2010, 12–31; 2013.
- 9 Se, mitä Paavali tarkoitti, on pohjimmiltaan tutkijan tulkinta Paavalin sanoista ja siten reseptiota. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että kaikki reseptio on laadullisesti samanarvoista. Tutkija pystyy tavallista lukijaa perusteellisemmin selvittämään Paavalin ajattelua ja muita luotettavammin lähestymään sitä, mitä Paavali tarkoitti.
- 10 Alkuosa muistuttaa Räsäsen eduskuntapuheita, joihin ei sisälly uskonnollista argumentaatiota (Hjelm 2020, 255–258).
- 11 Räsänen 2004, 15–16.

Keväällä 2002 kirkolliskokouksessa tehtiin parisuhdelakiin liittyen kaksi aloitetta. Toisesa ehdotettiin kaavan laatimista parisuhteen siunaamiseksi. Toisessa haluttiin kieltää kirkon virka niiltä, jotka olivat uuden lain myötä rekisteröineet parisuhteensa. Marraskuussa 2003 molemmat aloitteet jätettiin raukeamaan, mutta samalla piispainkokous velvoitettiin selvittämään parisuhdelakiin liittyvät teologiset ja juridiset seuraukset kirkossa.¹²

Mieheksi ja naiseksi on jälkimmäisen pääluokunsa osalta yritys vaikuttaa tähän prosessiin. Räsänen mukaan ”kirkon johdon taholta on pohdittu”, onko Raamatussa riittäviä tai selkeitä perusteita ottaa kantaa homoseksuaalisuuteen: ”On todettu, että jos tietäisimme, mitä Jeesus sanoisi homoseksuaalisuudesta, niin noudattaisimme sitä ’tukka putkella.’” Koska samaa sukupuolta olevien suhteista ei ole Jeesuksen sanoja, Räsänen pyrkii antamaan muulle Raamatun aineistolle saman auktoriteetin: ”Koko Raamattu on pohjimmitaan Kristuksen sanaa”.¹³

Räsänen mukaan meillä siis on kuin onkin Jeesuksen kannanotto, vaikka se pitää tulkinnan keinoin kaivaa esiin Raamatun tekstistä. Tämä tapahtuu kahdella tavalla. Ensinnäkin Räsänen selittää, ettei Jeesus ”yhdessäkään puheessaan tehnyt tyhjäksi Vanhan testamentin lakia”. Näin Jeesus liittyisi epäsuorasti myös niihin Vanhan testamentin kohtiin, joissa miesten välinen seksi tuomitaan.¹⁴ Todellisuudessa evankeliumien Jeesus näyttää toisinaan nimenomaisesti torjuneen lain (ks. esim. Mark. 7:19).¹⁵

Toiseksi Räsänen tarkemmin perustelematta toteaa, että Uudessa testamentissa Jeesuksen opetuksiin kuuluu ”myös esimerkiksi apostoli Paavalin kirje Rooman seurakunnalle”.¹⁶ Räsänen mielestä Paavalin sanoissa on Jeesuksen auktorisoimat perusteet ottaa kantaa homoseksuaalisuuteen. Roomalaiskirjeen ensimmäinen luku on siis

Räsänen raamattuargumentaation ytimessä, koska Jeesuksen sanoja ei ole tarjolla.

Käsittelen neljää teemaa, jotka *Mieheksi ja naiseksi* -kirjoituksen perusteella ovat oleelliset kysymykset Räsänen Roomalaiskirjeen tulkinnaissa: (1) Miten Räsänen rajaa lainauksensa Roomalaiskirjeestä ja miten rajaus vaikuttaa Paavalin ajattelun ymmärtämiseen? (2) Mikä on Paavalin luonnonvastaisuus-väitteen suhde luomisteologiaan ja seksuaalisten halujen psykologiaan? (3) Puhuuko Paavali tasaveroisista seksisuhteista? (4) Mitä tarkoittaa Paavalin mainitsema kuolema, joka on sekä vääryyden tekijöiden että sen hyväksyjien osa?

MITÄ LAINAUKSEN RAJAUS JÄTTÄÄ HUOMIOTTA?

Mieheksi ja naiseksi -kirjoituksessa Räsänen lainaa Paavalilta jakeita Room. 1:24–32. Lainaus on vuonna 1992 hyväksytyyn kirkokoraamatun sanamuodon mukainen. Tosin hän lipeää välillä vuoden 1938 käännökseen kommentoidessaan tekstiä. Molemmissa käännöksissä tekstikokonaisuudeksi rajataan jakeet 18–32, mutta Räsänen jättää alusta pois jakeet 18–23.¹⁷

Räsänen rajausta voi perustella sillä, että jakeet 18–23 keskittyvät enemmän ihmisten ja Jumalan väliseen suhteeseen. Jatko puolestaan keskittyy siihen, miten jumalasuhteen ongelmat heijastuvat ihmisten keskinäisiin suhteisiin.¹⁸ Räsänen keskittyy kirjoituksessaan samaa sukupuolta olevien keskinäisiin suhteisiin. Jakeet 18–23 eivät ole Räsäselle kuitenkaan merkityksellisiä.

Räsänen on jättänyt lainauksensa alkuun sanat ”sen vuoksi”, jotka liittyvät lainatun jakson sitä edeltävään Paavalin tekstiin. Räsänen myös viittaa lainausta edeltäviin jakeisiin sanoessaan Paavalin osoittavan, ”että jo yleinen ilmoitus riittää todistamaan ihmisen langenneisuuden Jumalan edessä”.¹⁹

”Yleinen ilmoitus” on dogmatiikkaan kuuluva käsite ja tarkoittaa sitä, että ihmiset voivat ainakin jossain määrin tuntea Jumalan ja hänen moraalisien vaatimuksensa ilman ”erityistä ilmoitusta”, Raamattua. Yleisen ilmoituksen mahdollisuutta perustellaan usein juuri jakeilla 18–23.²⁰ Räsänen toteaaakin, että voimme oivaltaa ”homoseksuaalisuuden luonnonvastaiseksi, vaikka emme olisi kulleetkaan Raamatusta”.²¹ Miksi hän silti rajaa jakeet pois lainauksesta?

Rajaus selittyy luultavasti sillä, että Räsänen suhtautuu yleisen ilmoituksen käyttökelpoisuuteen kriittisesti. Hän toteaa, että ymmärryksemme on ”synnin vääristämä”. Yleistä ilmoitusta ei siis välttämättä tulkita oikein. Tämä kanta liittyy kirkolliseen keskusteluun, jossa homoseksuaalien oikeuksia oli puolustettu yleiseen ilmoitukseen vedoten.²² Räsänen korostaakin, että ”erityisen ilmoituksen, Jumalan Sanan, valossa” oikea suhtautuminen homoseksuaalisuuteen on selvä.²³ Räsänen laatima rajaus johtaa siihen, että ajatus yleisestä ilmoituksesta jää sivuun.

Jakeiden 18–23 poisrajaaminen hämärtää myös sen, mikä Paavalin mukaan on syynä samaa sukupuolta olevien ihmisten keskinäisille seksisuhteille. Paavalin mukaan ihmiset eivät ole kunnioittaneet ja kiittäneet Jumalaa, vaan tulleet tyhmiksi ja ”vaihtaneet katoamattoman Jumalan kirkkauden katoavaisten ihmisten ja lintujen, nelijalkaisten ja matelijoiden kuviin” (Room. 1:23). Tätä kommenttia seuraa sanat ”sen vuoksi”, jotka näkyvät myös Räsänen lainauksen aloittavassa jakeessa 24.

Sen vuoksi (διό) Jumala on jättänyt (παρέδωκεν) heidät mielihalujensa valtaan sellaiseen saastaisuuteen, että he keskinäisissä suhteissaan häpäisevät oman ruumiinsa.

Paavalin logiikka on ilmeinen: ihmisten tekemä teologinen virhe eli epäjumalankuvien palvonta

johti (διό) siihen, että Jumala jätti (παρέδωκεν) heidät paheellisiin keskinäisiin suhteisiin. Tämä kehityskulku on Paavalille niin tärkeä, että hän toistaa sen heti peräti kahdesti. Näin Paavali muistuttaa paheiden takana olevasta

12 Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokous, *Pöytäkirja* syysistuntoaika 2003, 26 §. Piispainkokous käynnisti työskentelyn helmikuussa 2004 (*Kirkko ja rekisteröidyt parisuhteet* 2009, 11–12). Räsänen (2004, 15) viittaa raueneisiin aloitteisiin vain epämääräisesti.

13 Räsänen 2004, 16. Nissinen (1994, 169–174) käy läpi kaikki potentiaaliset kohdat evankeliumeissa.

14 Räsänen 2004, 16.

15 Huttunen 2021.

16 Räsänen 2004, 16. Samanlaista väitettä on kylä yritetty argumentoida. Esimerkiksi Pieper (1961, 84–85) perustelee väitettä muun muassa sillä, että lähetyskäskyssä Jeesus kehottaa apostoleja opettamaan Jeesuksen käskyjä. Koska Uusi testamentti on apostolinen, se noudattaa apostolien oppia ja siten Jeesuksen käskyjä.

17 Räsänen 2004, 17.

18 Jewett 2007, 148, 165.

19 Räsänen 2004, 17.

20 Esim. Pieper 1961, 137–139; Pöhlmann 1974, 26–37; Pihkala 1992, 40, 45–47.

21 Räsänen 2004, 17.

22 Kirkolliskokouksen perustevaliokunnan mietinnöstä 2/2003 ilmenee, että valiokunnassa on ollut voimakkaasti eriäviä näkemyksiä luonnollisen moraalilain ja Raamatun ohjeiden merkityksestä. Mietintöön liittyvän eriävän mielipitteen mukaan Roomalaiskirjeen luku 1 kertoo ”liittyen homoseksuaalisuuteen”, miten ihmisen järki on turmeltunut syntiinlankeemuksen seurauksena. Painotus on hyvin samansuuntainen Räsänen kirjoituksen kanssa.

23 Räsänen 2004, 17–18. Ks. myös Räsänen 2004, 5: Syntiinlankeemuksen takia ihminen ”on taipuvainen vääntämään luonnollisen moraalilain ajamaan omia itsekkäitä etujaan” ja siksi luonnolliseen moraalilakiin perustuvia päätelmiä tulee tarkistaa ”erityisen ilmoituksen, Jumalan sanan valossa”. Räsänen samastaa Jumalan Sanan Raamattuun pohtimatta sitä, voisiko Jumalan Sana tarkoittaa muutakin, ennen kaikkea Kristusta.

teologisesta logiikasta peräti kolme kertaa, ensin jakeessa 24 ja sitten jakeissa 25–27 ja 28–31. Toistojen myötä myös paheiden sisältö konkretisoituu.²⁴

Jakeen 24 jälkeen Paavali toistaa ihmisten tekemän teologisen virheen jakeessa 25: Luojan sijasta on alettu kunnioittaa ja palvella luotua. Tästä virheestä seurasi (διὰ τοῦτο) jakeiden 26–27 mukaan, että Jumala jätti (παρέδωκεν) ihmiset samaa sukupuolta olevien keskinäisiin seksisuhteisiin. Samalla käy ilmi, mitä jakeessa 25 mainittu ruumiin häpäiseminen keskinäisissä suhteissa tarkoittaa.²⁵

Paavali toistaa saman ajatuksensa kolmannen kerran jakeissa 28–31. Ihmiset eivät ole antaneet arvoa Jumalan tuntemiselle. Vastineeksi (καθώς) Jumala jätti (παρέδωκεν) ihmiset arvottomien ajatusten valtaan. Tämä johti jakeissa 29–31 esitettyyn 21-osaiseen paheluetteloon, jossa ei viitata samaa sukupuolta olevien keskinäisiin seksisuhteisiin.

Paavali esittää siis ainoastaan yhden alkusyyn paheille: epäjumalien kuvien palvonta. Räsäsellä on tästä vain etäinen kaiku. Hänen mukaansa ”Paavali näkee homoseksuaalisuuden ilmenemisen ja sen hyväksyttynä pitämisen seurauksena Jumalan kunnioituksesta luopumisesta”.²⁶ Tämä mukailee Paavalin sanoja (Room. 1:25; vrt. jae 21), mutta todellisuudessa Räsänen näkee homoseksuaalisuudelle aivan toisenlaisen syyn. Kyseessä on ”psykoseksuaalisen kehityksen häiriö”. Hän myöntää, ettei tällaisesta häiriöstä tiedetty Raamatun kirjoittamisen aikaan.²⁷

Räsänen poikkeaa siitä, miten Paavali selittää samaa sukupuolta olevien seksisuhteet. Rajaamalla lainauksen ulkopuolelle jakeet 18–23 hän tekee samaa kuin ne, joita hän moittii: ”saksii” Raamatusta pois sen, mikä ei sovi hänen omaan ajatteluunsa.

Mahdollisesti ”saksiminen” on tahatonta. Suomalaisessa keskustelussa on varsin har-

voin tuotu esiin, että Paavalin mukaan samaa sukupuolta olevien keskinäinen seksi seuraa epäjumalankuvien palvelemisesta. Poikkeuksen teki Erkki Koskenniemi 1990-luvulla, kun hän moitti Martti Nissistä tämän näkökulman ohittamisesta.²⁸

Nissinen otti Koskenniemen moitteen huomioon ja totesi myöhemmin Paavalin näkemyksestä: ”Nykyään tuskin kukaan selittää homoseksuaalisuutta tämäntapaisella logiikalla.”²⁹ Räsänenkään ei tee niin. Tilalle hän tarjoaa modernia selitystä, jota hänen omien sanojensa mukaan ei löydy Raamatusta.

SEKSIIN LUONNOLLISUUS JA HIMON PSYKOLOGIA

Kehityshäiriön lisäksi Räsänen selittää homoseksuaalisuutta syntiinlankeemuksella. Sen takia ”Jumalan luoma seksuaalisuus on vääristynyt”. Homoseksuaalisuuden esiintyminen ei hänen mukaansa todista sitä luonnolliseksi. Luonnollisuuden kriteerinä Räsänen pitää luomista: Jumala on ”luonut miehen ja naisen elämän rikkaudeksi myös seksuaalisen nautinnon. Vastuullisessa naisen ja miehen välisessä aviosuhteessa, Jumalan tarkoittamassa viitekehityksessä, seksi on luonnollista.”³⁰

Räsänen ei viittaa Paavalin sanoihin määritellesään luonnollisen seksin luomisen käsitteen kautta. Hän on kuitenkin aiemmin kirjoituksessaan todennut, että ”Paavali pitää homoseksuaalisuutta Jumalan luomisjärjestyksen vastaisena”.³¹ Sanat ovat johdantoa jakeiden Room. 1:24–32 lainaukseen. Paavali ei kuitenkaan määrittele luonnollisuutta luomisjärjestyksen perusteella.³²

Roomalaiskirjeen luvussa 1 Paavali puhuu luomisesta (κτίσις) (Room. 1:20, 25) ja sanoo ihmisten ryhtyneen ”luonnollisen” (φυσικήν) sijasta ”luonnonvastaiseen” (παρὰ φύσιν) seksiin. Kreikan kielessä luonnon ja luomisen sanajuuret poikkeavat toisistaan eikä suomen

kielelle ominaista assosiaatiota synny. Räsänen liittyy kuitenkin keskusteluun, jossa luonto ja luomisjärjestys on liitetty toisiinsa.³³

Räsänen määrittelee seksuaalisuuden luonnollisuutta myös psykologisesti. Edellä lainatussa tekstikatkelmassa hän toteaa, että seksuaalinen nautinto on heteroseksuaalisessa avioliitossa luonnollista. Eläinmaailman esimerkit muunlaisesta seksistä eivät vakuuta Räsästä. Hänen mukaansa ihminen voi eläimistä poiketen ”hillitä halujaan. Ihmisen ei siis tule käyttäytyä eläimellisesti halujensa vietävänä.”³⁴ Tällaisen näkemyksen esittää Platon, jonka mielestä miehen ei pidä eläimen tavoin (τετράποδος νόμον) yrittää astua samaa sukupuolta olevaa halunsa kohdetta (*Faidros* 250e–251a). *Lait*-teoksessaan Platon puhuu hillittömyydestä Paavalin jakeita muistuttavin sanankäntein:

Kun mies- ja naispuolinen olento yhtyvät toisiinsa tuottaakseen jälkeläisiä, heidän tuntemansa nautinto on luonnonmukaista (κατὰ φύσιν), mutta miehen yhtyminen mieheen ja naisen naiseen on vastoin luontoa (παρὰ φύσιν) ja tällaiseen on alun perin menty siksi, ettei pystytä hillitsemään

24 Paavalin logiikasta, ks. esim. Martin 1995, 333–339; Jewett 2007, 165; Huttunen 2009, 51–52.

25 Jakeen 25 epämääräinen puhe ruumiin häpäisemisestä keskinäisissä suhteissa (ἐν αὐτοῖς) on hyvin yleisesti tulkittu viittaukseksi paheksuttaviin seksisuhteisiin (ks. Jewett 2007, 169). Saastaisuus (ἀκαθαρσία) jakeessa 24 lienee ymmärrettävä häpäisemisen tavoin ennen muuta moraalisisessa eikä kultillisessa merkityksessä (vrt. Room. 6:19; 2. Kor. 12:21; Gal. 5:19; 1. Tess. 2:3, 4:7). Paavali ei näytä olevan ainakaan sanaston tasolla riippuvainen Mooseksen laista. Luvussa 3. Moos. 18 saastaisuus ilmaistaan tyypillisesti μιάνω-verbillä. Jakeissa 3. Moos. 18:22 ja 3. Moos. 20:13, joiden usein ajatellaan viittaavan samaa sukupuolta olevien suhteisiin, käytetään

sanaa βδελύγμα. Töyräänvuori (2020) on argumentoinut, ettei Mooseksen laki puhu kahden miehen välisestä seksisuhteesta vaan kahdesta miehestä, jotka harjoittavat seksiä saman naisen kanssa. Sanastolliset yhteydet Vanhaan testamenttiin näkyvät ennen kaikkea epäjumalanpalveluksesta puhuttaessa (ks. esim. Sivonen 2018, 66–78; Pulkkinen 2020, 220–226).

26 Räsänen 2004, 17.

27 Räsänen 2004, 18. Räsänen on selittänyt kirjoituksessaan aiemmin (2004, 10–11), että ”psykoseksuaalisen kehityksen häiriötä” ei voi verrata mielenterveysongelmaan tai fyysiseen sairauteen, muttei se myöskään ole ”luonnollinen, ’terve’ seksuaalisuuden variaatio”. Ihminen voi saada tukea sielunhoidossa ja terapiassa niin, että tapahtuu ”ehetyminen” ”kohti normaalia heteroseksuaalista tunne-elämää”. Jää epäselväksi, mihin näkemys häiriöstä perustuu. Sanamuodon perusteella kyse ei ole lääketieteellisestä terveys/sairaus-kategoriasta, mutta Räsänen ei viittaa myöskään Raamattuun.

28 Koskenniemi 1994, 81–82.

29 Nissinen 2007, 52. Olen artikkelissani (Huttunen 2012) kartoittanut eri näkemyksiä. En ole tietoinen, että Paavalin näkemys olisi noussut esiin vuoden 2012 jälkeenkään. Vertailukohtana voi esittää esimerkiksi virolaisen keskustelun, jossa epäjumalanpalvelukselle on annettu paljon enemmän huomiota (Nömmik 2017, 133–134).

30 Räsänen 2004, 19–20.

31 Räsänen 2004, 16–17.

32 Roomalaiskirjeen ensimmäisen luvun lisäksi Paavali viittaa luonnolla (φύσις) toiminnan vaistomaisuuteen (Room. 2:14), syntyperään (Room. 2:27; 11:21, 24; Gal. 2:15), olemukseen (Gal. 4:8) sekä sopimattomaan ja epätavanomaiseen käytäntöön (1. Kor. 11:14). Luonnollisuudesta (φυσικός) Paavali ei puhu muualla kuin Roomalaiskirjeen ensimmäisessä luvussa. Ks. esim. Koester 1973.

33 Luonnollisuuden ja luomisen välinen kytkös tulee ennen Räsästä esiin muun muassa Nissisellä (1994, 157) ja kirkolliskokouksen perustevaliokunnan mietinnössä 3/2003. Paavali ehkä voisi hyväksyä ajatuksen, että luonnonmukaisuus on luomisjärjestyksen mukaisuutta, vaikkei missään sano niin. Oma ongelmansa on se, ettei luonnollisuuden tai luomisjärjestyksen käsitteet ole kovin selvästi määriteltävissä (Nissinen 1998, 135–140; Nissinen 2020).

34 Räsänen 2004, 19.

nautinnonhalua. (Platon, *Lait* 636c; suom. Marja Itkonen-Kaila)³⁵

Hillittömyyden suhteen Paavalin ja Platonin näkemykset poikkeavat kuitenkin merkittävästi toisistaan.³⁶ Platonin mukaan seksisuhteiden variaatiota *laajennetaan* hillittömästi niin, että luonnonmukaisten suhteiden lisäksi ryhdytään myös luonnonvastaisiin suhteisiin. Paavalin mukaan luonnonmukaiset seksisuhteet sen sijaan *hylätään* (ἀφίημι) ja *vaihdetaan* (μεταλλάσσω) luonnonvastaisiin suhteisiin.

Paavalin mukaan luonnonvastaisuus ei seuraa itsehillinnän vaan oikean ymmärryksen puutteesta: ”Heidän ajatuksensa ovat käyneet turhanpäiväisiksi ja heidän ymmärtämätön sydämensä on pimentynyt” (Room. 1:21).³⁷ Ymmärryksen hämärtymisestä seuraa oikean jumalanpalveluksen vaihtaminen (ἀλλάσσω/μεταλλάσσω) väärään ja analogisesti oikeiden seksisuhteiden vaihtaminen (μεταλλάσσω) vääriin.

Paavalin käsitys on lähellä stoalaista kognitiivista näkemystä haluista ja niiden kohdistamisesta. Stoalaisten mukaan ihminen haluaa sitä, minkä hän käsittää hyväksi. Kun käsitys hyvästä on väärä, myös halu kohdistuu väärin. Väärin kohdistuvaa halua stoalaiset kutsuvat himoksi (ἐπιθυμία), joka puolestaan on yksi väärän tunteen (πάθος) neljästä peruskategoriasta.³⁸ Paavali käyttää juuri näitä termejä kuvatessaan omaan sukupuoleen kohdistuvaa seksuaalista halua. Himon kategoriaan kuuluu siis väärä seksuaalinen halu, mutta ei oikea.³⁹

Räsänen platonistinen käsitys halujen hillittömyydestä ei tee oikeutta Paavalin stoalaisväritteiselle ajattelulle. Sen sijaan Räsänen peräänkuuluttama eheytyminen muistuttaa antiikin filosofista ajattelua,⁴⁰ jonka keskeinen piirre oli ihmisen mielen korjaaminen vahingollisista ja vääristä tunteista. Martha Nussbaumin klassinen teos hellenistisen filosofian etiikasta onkin kuvaavasti otsikoitu *The*

Therapy of Desire.⁴¹ Paavali ei kuitenkaan jatka esitystään halujen terapialla. Roomalaiskirjeen alkulukujen tähtäin on osoittaa kaikkien ihmisten syntisyys (Room. 3:9), jotta apostoli pääsee pääasiaansa eli Kristukseen. Paavali käyttää filosofisia ajatuksia vain siinä määrin kuin ne palvelevat hänen sanomaansa.

SEKSISUHTEIDEN LUONNE

Räsänen torjuu väitteen, että ”Raamattu kieltäisi vain miesten alisteisen, hyväksikäyttöön perustuvan homosuhteen”. Hän huomauttaa oikein, että Paavali puhuu myös naisista. Toinen, isompi kysymys on suhteiden luonne. Räsänen haluaa osoittaa, että Raamattu torjuu alisteisten hyväksikäyttösuhteiden lisäksi ”kaikki rakkaudelliset ja keskinäiseen kunnioitukseen perustuvat suhteet” samaa sukupuolta olevien välillä.⁴²

Räsänen mielestä Paavali puhuu mies- ja naisparien tasavertaisista suhteista, koska Paavalin mukaan miehissä syttyy ”himo toisiaan kohtaan” (Room. 1:27).⁴³ Räsänen mainitsemat Paavalin sanat ilmentävät vastavuoroisuutta, joka on muutenkin nähtävissä samassa jakeessa.⁴⁴ Vastavuoroisuus ei kuitenkaan ole samaa kuin tasavertaisuus. Voihan ”himo toisiaan kohtaan” syntyä myös alisteisissa suhteissa, kuten syntiinlankeemuskertomuskin näyttää oletttavan: ”Tunnet halua mieheesi, ja hän pitää sinua vallassaan.” (1. Moos. 3:16).⁴⁵

Paavali puhuu miesten välisistä suhteista niin yleisesti (ἄρσενες ἐν ἄρσεσιν), että ne voi nähdä yhtä hyvin alisteisina kuin tasa-arvoisinakin.⁴⁶ Räsänen kysyykin retorisesti: ”Miksi Paavali olisi tarkoittanut vain alistavaa homosuhdetta, kun hän ei mainitse mitään alistamiseen viittaavaa?”⁴⁷ Tämä on *argumentum e silentio*. Siksi voi kysyä myös toisin päin: miksi Paavali ei tarkoittaisi alistavia suhteita, koska hän ei mainitse mitään tasaveroisuuteen viittaavaa?

Roomalaiskirjeen alku ei ole ainoa kerta, kun Paavali puhuu miesten välisestä seksistä.

Jakeessa 1. Kor. 6:9 hän puhuu suhteesta, jonka osapuolina ovat suhteen aktiivinen ”miehenmakaaja” (ἀρσενοκοίτης) ja passiivinen osapuoli, ”pehmeä” (μαλακός). Passiivinen osapuoli on alisteinen aktiiviselle.⁴⁸ Räsänen ei kiinnitä tähän huomiota,⁴⁹ vaikka tuntee

- 35 Ks. myös Platon, *Lait* 838e – 839a (suom. A. M. Anttila): ”Minulla on tiedossani keino saada aikaan luonnollinen sukupuoliyhteys lasten siittämiseksi (κατὰ φύσιν χρῆσθαι τῆ τῆς παιδογονίας συνουσίᾳ) niin, että miehet pidättyvät miehistä ja siten tahallaan tappamasta ihmiskuntaa eivätkä kylvä kalliolle ja kiville, missä siemen ei voi koskaan juurtua eikä kantaa hedelmää, ja pysyvät myös erillään naispuolisista pelloista, joissa siemenen itäminen ei ole toivotavaa.” Miesten keskinäisen seksin vertaaminen kalliolle ja kiville kylvämiseen toistuu Filonilla (Cont. 62–63).
- 36 Seuraava vertailu Platonin, stoalaisten ja Paavalin näkemysten välillä perustuu aiempiin tutkimuksiin (Huttunen 2009, 60–61; 2011, 65–66). Martin (1995, 341–344) on virheellisesti yleistänyt platonistisen kannan koko antiikkiin.
- 37 Logiikka on toisenlainen 1. kirjeessä korinttilaisille, jossa hillittömyys (ἀκρασία; Platon puhui yllä lainatussa tekstissä samalla termillä nautinnonhalun hillittömyydestä) on ihmisten tyypillinen ominaisuus. Hillittömyys estetään puolison kanssa harjoitetulla seksillä (1. Kor. 7:5, 9). Seksuaalisen halun toteuttaminen ei ole väärin, mutta mahdollisuuksien rajoissa sitä olisi hyvä hillitä (1. Kor. 7:36–37).
- 38 Stoalaisten filosofien piirissä esiintyy jossain määrin myös Platonin vaikutusta niin, että samaa sukupuolta olevien keskinäistä seksiä saatetaan luonnehtia myös hillittömyytenä. Esimerkiksi Musonius Rufus (*Keskusteluja* 12) näyttää olevan riippuvainen Platonin *Laeissa* esittämästä kannasta. Stoalaiset näyttävät kuitenkin tulkitsevan tämänkin kognitiivisesti: kyse ei ole kahlitsemattomasta himosta vaan vääristyneenä arvoarvostelmasta, jossa seksin runsaus nähdään hyvänä asiana (Grah 2013, 248–249). Dio Khryostomos esittää, että kaikenlaiset seksikokemukset naisten kanssa saatuaan miehet siirtyvät (μεταβαίνω) naisista toisiin miehiin (*Keskusteluja* 7.152). Tämän voi tulkita platonilaisittain hillittömyytenä tai stoalaisittain tavoiteltavan

hyvän kohteen muuttumisena. Muita kielteisiä arvioita samaa sukupuolta olevien välisestä seksistä, ks. esim. Nissinen 1994, 115–123.

- 39 Tämä lienee selitys sille, miksi Paavali voi ajatella himotonta seksiä (1. Tess.4:4–5). Paavali kehottaa pitämään puolisoa (tai toisen tulkinnan mukaan omaa ruumista) ”pyhytyessä ja kunniaassa”, ei ”himon tunteessa” (ἐν πάθει ἐπιθυμίας). Himon tunteen puuttuminen ei siis tarkoita seksuaalisen halun poissaoloa. Grah (2013, 252) tulkitsee virheellisesti, että stoalaisille seksikumppanin sukupuoli olisi yhdentekevä. Uuden testamentin ajan stoalaisista ainakin Musonius Rufus ja Epiktetos torjuvat samaa sukupuolta olevien seksisuhteet (Huttunen 2009, 45–47, 61). Kun miesten keskinäinen eroottinen tunne (ἔρωσ) ei saa fyysisiä muotoja, joidenkin stoalaisten mukaan sekään ”ei ole himoa (ἐπιθυμίαν) eikä suuntaudu arvottomaan asiaan.” (*Stoicorum veterum fragmenta* 3.717).
- 40 Räsänen 2004, 10–11.
- 41 Nussbaum 1994.
- 42 Räsänen 2004, 18. En ole tietoinen, mihin perustuu käsitys alisteisiin suhteisiin liittyvästä hyväksikäytöstä. Nissisen mukaan (1994, 185) homosuhteisiin liittyvä hyväksikäyttö, pinnallisuus, väkivalta ja elostelu tuomitaan niin juutalais-kristillisissä kuin kreikkalais-roomalaisissakin lähteissä.
- 43 Räsänen 2004, 19.
- 44 Huttunen 2009, 51.
- 45 Kiitän dos. Outi Lehtipuuta tästä huomiosta.
- 46 Naisten keskinäisistä seksisuhteista Paavali ei suoraan puhu, mutta tarkoittaa niitä. Naisten luonnonvastainen seksi on nimittäin analogista (ὁμοίως) miesten keskinäisen seksin kanssa.
- 47 Räsänen 2004, 19. Samoin päättelee myös Jewett (2007, 179).
- 48 Vaikka sanojen tulkinnasta on käyty keskustelua, niiden merkitystä pidetään varsin selvänä. Nissinen (1993, 436–438; 1994, 163–168) on merkityksestä epävarmempi kuin Koskenniemi (1994, 82). Äskettäin myös Cook (2019) on pitänyt sanojen merkitystä varmana.
- 49 Räsänen (2004, 18) lainaa jaetta 1. Kor. 6:9 vain ohimennen osoittaakseen Paavalin kielteisen kannan miesten välistä seksiä kohtaan. Jostain syystä Räsänen ei kertaakaan viittaa jakeeseen 1. Tim. 1:10. Tämä on kolmas Uuden testamentin kohta, jossa miesten keskinäinen seksi tulee esiin.

alisteisista suhteista käydyn modernin keskustelun. Jakeen sanojen ἀρσενοκοίτης ja μαλακός merkitykset ovat olleet esillä muun muassa kirkolliskokouksen prosessissa, joka on Räsänen kirjoituksen taustalla.⁵⁰

Paavalin yleisluonteiset sanat voidaan ymmärtää täsmällisempien sanojen valossa. Siinä tapauksessa Roomalaiskirjeessäkin ajatellaan aktiivista ja passiivista osapuolta. Raamatunjakeiden selittäminen toisillaan pakottaisi Räsänen luopumaan väitteestään, että Paavali tarkoitti Roomalaiskirjeessä myös tasaveroisia suhteita. Jos Räsänen ajattelee Paavalin ymmärtäneen miesten väliset seksisuhteet eri kirjeissään eri tavoin, hänelle avautuu tulkittamahdollisuus myös tasaveroisiin suhteisiin.⁵¹

Räsänen väittää, että Paavalin ajan ympäristössä tasaveroisten suhteiden kritiikki on luontevaa ja vetoaa myös Platoniin:

Jo antiikin Kreikassa esiintyi miesten välistä rakkautta, joka oli sekä henkistä että fyysistä. Esimerkiksi Platonin mukaan vain miesten välinen rakkaus oli todellista rakkautta. Miehen ja naisen rakkaus ei yltänyt tähän, koska nainen oli henkisiltä kyvyiltään miehen ja eläimen välimaastossa. Siksi naisen ja miehen välinen rakkaus oli hänen mukaansa vain lihallista ja tarkoitettu miehen halujen tyydyttämiseen ja lasten tekemiseen.⁵²

Platon kuvasi teoksissaan usein miesten välisiä rakkaussuhteita. On kuitenkin toinen asia, mitä hän piti ihanteellisena. Esimerkiksi *Faidros*-dialogissa todetaan teoksen homoeroottisesta latauksesta huolimatta, että mies ei saa ”jättää itseään nautinnon valtaan” (ἡδονῆ παραδούς) eikä ”tavoitella luonnonvastaista nautintoa” (παρὰ φύσιν ἡδονῆν διώκων) (*Faidros* 250e–251a). Ihanteellinen rakkaus on siis henkistä, mutta tässäkin hän puhuu aktiivisen osapuolen suhteesta passiiviseen eikä siis tasaveroisesta suhteesta. On kyseenalaista, kuvaako Platon

muuallakaan miesten välisiä tasaveroisia suhteita.⁵³

VÄÄRÄN TOIMINNAN HYVÄKSYMINEN JA KUOLEMA

Räsänen rajaa lainauksestaan Room. 1:24–32 pois siihen olennaisesti kuuluvat jakeet 18–23. Sen sijaan hän lainaa Paavalin tekstijaksoa sen luontevaan loppuun asti. Lainauksen lopusta hän ei leikkaa pois 21-kohtaista paheluetteloa (jakeet 29–31), vaikkei kommentoi sitä mitenkään. Ilmeisesti Räsänen ei halunnut katkaista lainausta ennen jaetta 32:

Vaikka he tietävät Jumalan säätäneen, että ne, jotka käyttäytyvät tällä tavoin, ovat ansainneet kuoleman, he toimivat itse näin, vieläpä osoittavat hyväksymistään, kun muut tekevät samoin. (Room. 1:32)

Jae 32 on Räsäselle tärkeä, sillä hän viittaa siihen peräti kolme kertaa. Ensimmäinen viittaus tulee heti lainauksen jälkeen, kun Räsänen kokoaa lyhyesti lainauksen 1:24–32 sisällön. Jakeen 32 merkitystä korostaa se, että hän lainaa uudestaan sen sanat muiden väärän toiminnan hyväksymisestä.⁵⁴ Räsänen selittää myöhemmin, mikä tekee jakeesta niin tärkeän:

Paavali rinnastaa synnin tekemisen ja sen hyväksymisen pitäen niitä hätkähdyttävästi yhtä tuomitavina (Room. 1:32). Kirkko on suuressa vaarassa langeta osoittamaan hyväksyntää homoseksuaalisille suhteille.⁵⁵

Räsänen siis näkee jakeen varoituksena kirkolle. Hän korostaa toisaalla, että ”erityisen ilmoituksen, Jumalan Sanan valossa” suhde homoseksuaalisuuteen on selvä: ”Paavali viittaa ’Jumalan vanhurskaaseen säädökseen’, jonka mukaan ’ne, jotka senkaltaista tekevät, ovat kuoleman ansainneet.’”⁵⁶ Kuolema on Räsänen

mukaan tulossa myös kirkolle, jos se osoittaa ”hyväksyntää homoseksuaalisille suhteille”.

Räsänen tulkitsee, että jakeessa 32 mainittu kuolema on seurausta jakeissa 26–27 kuvattusta samaa sukupuolta olevien keskinäisestä seksistä. Herättää huomiota, että hän tulkitsee jakeet tällä tavalla ilman selityksiä. Samaa sukupuolta olevien suhteista puhuttuaan Paavali ei nimittäin siirry puhumaan kuolemasta. Välissä Paavali on palauttanut mieleen Jumalan hylkäämisen teeman (jake 28) ja muistuttanut, miten Jumalan hylkääminen johtaa 21 erilaiseen paheeseen (jakeet 29–31). Juuri tähän paheluutteluun Paavali viittaa puhuessaan kuolemasta.

Pituudestaan huolimatta paheluuttelo on vain esimerkki kaikesta (οἱ τὰ τοιαῦτα πράσσοντες) siitä, minkä tekemisestä kuolema ansaitaan. Koska Paavali paheksuu samaa sukupuolta olevien keskinäisiä seksisuhteita, hän epäilemättä ajattelee niidenkin tuottavan kuoleman. Räsänen siis tekee varsin todennäköisen tulkinnan, vaikka Paavali liittääkin kuoleman suoraan vain paheluutteluun.

Räsänen *Mieheksi ja naiseksi* jättää auki sen, mitä Paavalin mainitsema kuolema tarkoittaa. Räsänen toteaa, että kuolemasta puhutaan ”Jumalan Sanassa”, siis Raamatussa. ”Jumalan Sanalla” hän tarkoittaa ainakin Paavalin sanoja, mutta mahdollisesti myös Jumalan säädöstä, johon Paavali viittaa. Tällöin säädöksenkin täytyy löytyä Raamatusta. Ainoa mahdollinen kohta on 3. Moos. 20:13, jonka Räsänen mainitseekin kirjoituksessaan aiemmin.⁵⁷ Tässä Mooseksen lain jakeessa miesten välisestä seksistä määrätään kuolemantuomio.

Räsänen antaa kirjoituksessaan epäsuorasti ymmärtää, että Mooseksen lain kuolemantuomio on voimassa. Tuomion täytäntöönpanoa ei hänen mukaansa kuitenkaan tarvita, koska Jeesus on kärsinyt tuomion syntisten puolesta.⁵⁸ Periaatteessa Räsänen voisi ajatella,

että Paavali viittaa juuri tähän Mooseksen lain kohtaan. Kirjoituksessa *Mieheksi ja naiseksi* asia jää auki.

-
- 50 Kirkolliskokouksen perustevaliokunnan mietintö 2/2003.
 - 51 Suomalaisessa ja kansainvälisessä keskustelussa erityisesti Heikki Räisänen edusti näkemystä, jonka mukaan Paavali saattoi ajatella samastakin asiasta eri tavoin. Tämä on hänen keskeinen väitteensä klassikoksi muodostuneessa kirjassaan *Paul and the Law* (1983).
 - 52 Räsänen 2004, 19. Räsänen kuvaus muistuttaa Martti Nissisen kymmenen vuotta vanhemman teoksen tekstiä ja saattaa olla jopa siitä riippuvainen. Vrt. Nissinen 1994, 97: ”Miehen ei katsottu voivan solmia syvää, kaikki elämänalueet sisäänsä sulkevaa rakkaussuhdetta naisen kanssa. Tällainen suhde saattoi vallita vain kahden miehen välillä ja siihen pederastinen suhde tähtäsi. - - Aviovaimo tarvittiin laillisten jälkeläisten synnyttäjäksi ja seksuaalivietin tyydyttäjäksi - - henkinen rakkaus oli miesten välinen asia.” Nissinen ei tässä esitä kuvausta Platonin kantana.
 - 53 Nissinen 1994, 186–188. On epäselvää, ajatteliko Platon todella kuten Räsänen sanoo, että nainen on ”tarkoitettu miehen halujen tyydyttämiseen”. Sen sijaan Räsänen mainitsema seksin lisääntymisfunktio on Platonilta lainatuissa tekstijaksoissa selvä. Tällaisesta seksuaalimoraaalista olisi Platonin mielestä sekin etu, että miehistä tulisi vaimojensa uskollisia ystäviä (*Lait* 839b).
 - 54 Räsänen 2004, 17. Jostain syystä Räsänen lainaa sanat nyt vuoden 1938 raamatunkäännöksestä eikä vuoden 1992 käännöksestä, kuten aiemmin. Onko Räsänen jossain kirjoitusprosessin vaiheessa vaihtanut käännöksestä toiseen, mutta unohtanut korjata osan? Ilmeisesti vuoden 1938 käännös on Räsäselle tutumpi. Siitä hän myös otti jakeet, jotka oli valokuvattu rikosprosessiin joutuneessa sosiaalisen median julkaisussa.
 - 55 Räsänen 2004, 20.
 - 56 Räsänen 2004, 18. Tässäkin kohtaa suorat lainaukset noudattavat vuoden 1938 sanamuotoja.
 - 57 Räsänen 2004, 16. Räsäselä virheellisesti jake 20, vaikka hän lainaa jakeita 13.
 - 58 Tulkinnasta ks. Huttunen 2021.

Vuonna 2019 eli 15 vuotta *Mieheksi ja naiseksi*-kirjoituksen julkaisun jälkeen, Räsänen tarkensi kirjoitustaan sosiaalisessa mediassa. Hän selitti Paavalin tarkoittavan ”selkeästi hengellistä kuolemaa, iankaikkista eroa Jumalasta” eikä konkreettista kuolemantuomiota. Perusteeksi hän lainasi jaetta Room. 6:23: ”Sillä synnin palkka on kuolema, mutta Jumalan armolahja on iankaikkinen elämä Kristuksessa Jeesuksessa, meidän Herrassamme.” Tämän pohjalta hän totesi muun muassa näin: ”Siksi tarvitsemme Jeesusta, joka kärsi kuolemanrangaistuksen puolestamme.”⁵⁹

Vuoden 2019 selitys herättää uusia kysymyksiä kuoleman luonteesta. Hengellisellä kuolemalla saatetaan tarkoittaa paatumista, joka ei välttämättä ole lopullista.⁶⁰ Räsänen kuitenkin näkee hengellisen kuoleman ”iankaikkisena erona Jumalasta”, siis kadotuksena.⁶¹ Koska Jeesus on hänen mukaansa kärsinyt *kuolemanrangaistuksen* ja vieläpä *puolestamme*, mukana on sittenkin jollakin tavalla myös ihmisille langetettavan konkreettisen kuolemanrangaistuksen taso. Asia on kaikkea muuta kuin selkeä.

Paavali ei viitanne jakeen 3. Moos. 20:13 kuolemanrangaistukseen. Hän liittää kuoleman ennen kaikkea 21-osaiseen paheluetteloon ja vain epäsuorasti muihin paheisiin kuten miesten väliseen seksiin. Paavali tuskin soveltaisi yksittäisestä teosta määrättyä rangaistusta kaikkiin. Kyse on jostain yleisemmästä säädöksestä.⁶² Monista luettelon paheista, esimerkiksi rehentelystä, mikään laki ei säädi kuolemanrangaistusta.⁶³

Jotkut ajattelevat, että Paavali tarkoittaisi syntiinlankeemuksen seurauksena tulevaa kuolemaa (1. Moos. 2:17).⁶⁴ Roomalaiskirjeen ensimmäinen luku ei kuitenkaan kuvaa tapahtumia paratiisissa vaan sen jälkeen: miten ihmiset menettivät tajun Jumalasta. Siksi tässä ei voi selvästi nähdä viitettä myöskään syntiinlankeemuksen tuomaan kuolemaan. Robert

Jewett lienee oikeassa väitteellään, että Paavalin viite kuoleman määräävään säädökseen on retorista maalailua eikä täsmällinen viite mihinkään lakiin.⁶⁵ Ei siis ihme, että Räsäsellä on vaikeuksia määritellä, mitä kuolema tarkkaan ottaen tarkoittaa.

LOPUKSI: TULKINTA KOHTAAMISENA

Räsänen moittii muita siitä, että nämä ”saksivat” Raamatusta pois itselleen sopimattomat osat. Silti myös hän tekee niin – pakosta, kuten kaikki muutkin. Raamatun lainaaminen edellyttää aina sitä, että lainaaja valikoi lainattavat jaksot omista tarpeistaan käsin.

Kirjoituksessaan *Mieheksi ja naiseksi* Räsänen lainaa tekstijaksoja Raamatusta sen mukaan kuin katsoo tarpeelliseksi käsitellessään aihettaan, samaa sukupuolta olevien ihmisten parisuhdetta. Tältä kannalta on luonnollista, että hän valikoi Roomalaiskirjeestä nimenomaan ensimmäisen luvun.

Räsänen ei lainaa koko Roomalaiskirjeen ensimmäistä lukua eikä edes koko jaksoa 1:18–32, jonka hänen käyttämänsä käännökset (KR 1938 ja KR 1992) osoittavat luontevaksi kokonaisuudeksi. Hän ”saksii” jakson alusta pois jakeet 18–23. Räsänen tekemä rajausta vaikuttaa kahdella tavalla siihen, miten hän ymmärtää Paavalin sanat samaa sukupuolta olevien keskinäisistä seksisuhteista.

Ensinnäkin Räsänen suuntaa huomion pois niin sanotusta yleisestä ilmoituksesta, jonka perusteena poisrajatut jakeet usein esitetään. Räsänen myöntää, että oikea käsitys homoseksuaalisuudesta voidaan saada myös ilman Raamatua, mutta hän haluaa suunnata huomion siihen, mitä Paavali sanoo samaa sukupuolta olevien suhteista.

Toinen seuraus rajauksesta on erittäin merkittävä: Räsänen jättää kokonaan huomiotta sen Paavalin käsityksen, että epäjumalien kuvien palvonta aiheuttaa homoseksuaalisen

halun ja samaa sukupuolta olevien keskinäiset seksisuhteet. Paavalin selitys johtaa siihen johdopäätökseen, että kristityt eivät voi edes tuntea seksuaalista halua omaa sukupuolta kohtaan puhumattakaan halun toteuttamisesta.

Jos Paavalin kanta hyväksytään, kirkossa ei voisi olla ihmisiä, jotka tuntevat seksuaalista vetoa omaan sukupuoleen. Räsänen sen sijaan pitää hyvin mahdollisena, että tällaisia ihmisiä on kirkossakin. Siksi on ymmärrettävää, että Räsänen korvaa Paavalin käsityksen modernilla selityksellä psykoseksuaalisesta kehityshäiriöstä.

Räsänen pyrkimys modernisoida Paavalia näkyy myös siinä, että hänen mukaansa Paavali torjuu tasaveroiset parisuhteet samaa sukupuolta olevien välillä. Tällainen kanta olisi antiikin maailmassa yllättävä. Paavalin sanoista Roomalaiskirjeessä ei suoraan käy ilmi jako passiiviseen ja aktiiviseen osapuoleen, mutta jakeessa 1. Kor. 6:9 se todennäköisesti edellytetään. Räsänen ei käytä selvempää Paavalin jaetta selittääkseen epäselvempää.

Räsäselle on tärkeää, että Paavalin mukaan samaa sukupuolta olevien keskinäisistä seksisuhteista ansaitaan kuolema (jae 32). Ei ole selvää, mitä Räsänen ajattelee Paavalin tarkoittaman kuolemalla. Räsänen on kiistänyt, että hän kannattaisi homoille kuolemantuomiota. Ei sellaista kannattanut Paavalikaan, joka mainitsee kuoleman ilmeisesti vain retorisenä hyperbolana.

Liioitteleva puhe kuolemasta herättää kysymään, olisiko Roomalaiskirjeen ensimmäistä lukua yleisemminkin luettava liioitteluna. Ainakin heti toisessa luvussa Paavali antaa paljon myönteisemmän kuvan pakanoista. Miten toisen luvun valossa olisi arvioitava Paavalin sanoja samaa sukupuolta olevien keskinäisistä suhteista? Räsänen rajaa tarkastelun ensimmäiseen lukuun eikä siten tule pohtineeksi lukujen välillä olevaa jännitettä.

Lainatun tekstijakson kontekstualisoinnilla on kuitenkin rajansa etenkin sellaisessa suppeassa kirjoituksessa kuin *Mieheksi ja naiseksi*.

59 Kirkkala 2019.

60 ”Ihminen voi kuitenkin hyljätä Jumalan kutsun. Hän esittää silloin monenlaisia puolusteluja voidakseen välttyä asettumasta Jumalan kasvojen valkeuteen. Näin hän vaipuu yhä syvemmälle suruttomuuteen ja paaduttaa sydämensä. Tämä voi johtaa hengelliseen kuolemaan.” ”Kun Jumala vanhurskauttaa meidät, hän synnyttää meihin uuden elämän. Tämä on hengellisesti kuolleen uudestisyntyminen.” (*Katekismus* 1948, § 69 ja 74). Ikänsä puolesta Räsänen lienee saanut vahvempia vaikutuksia vuoden 1948 *Katekismuksesta* kuin sen tilalle 1999 hyväksytystä *Katekismuksesta*. Jälkimmäisessä ei ole Räsänen käyttämää käsitettä.

61 ”Viimeisenä päivänä kaikki ihmiset kootaan Kristuksen tuomioistuimen eteen. Vanhurskaat pääsevät iankaikkiseen elämään, mutta jumalattomat joutuvat kadotukseen, joka on iankaikkinen ero Jumalasta.” (*Katekismus* 1948, § 109).

62 Lisäksi Paavalin ja Vanhan testamentin jakeen kreikankielinen sanamuoto poikkeaa toisistaan enemmän kuin vuoden 1992 raamatunsuomenoksessa: ”He ovat itse ansainneet kuolemansa” / ἄξιοι θανάτου εἶσιν (Room. 1:32), ”ovat ansainneet kuoleman” / θανατούσθωσαν, ἔνοχοί εἶσιν (3. Moos. 20:13). Ns. Göttingenin edition perusteella ei ole sellaista 3. Moos. 20:13 kreikankielistä muotoa, joka olisi lähempänä Paavalin sanoja, mistä tiedosta kiitän TT Seppo Sipilää.

63 Cranfield (1975, 134) toteaa osuvasti: ”Many of the things listed in vv. 29–31 could not conceivably carry a death penalty in any code.”

64 Paavali sanoo myöhemmin kirjeessään, miten Aadamin lankeemus toi kuoleman (Room. 5:12) eli sen, että ihmiset ylipäänsä ovat kuolevaisia. Tätä kuoleman merkitystä Räsänen ei pohdi, vaikka se on kuoleman luontevin merkitys myös hänen mainitsemassaan jakeessa Room. 6:23. Jewett (2007, 190–191) esittää eksegeettien näkemyksiä Paavalin tarkoittamasta kuolemasta jakeessa Room. 1:32.

65 Jewett 2007, 191. Kuolemanrangaistukseen viittaa liioitellen myös Epiktetos (Huttunen 2009, 40, 56).

Räsänen moittima ”saksiminen” on siten välttämätön ilmiö. Hänenkin on rajattava tarkastelu jollain tavoin. Toisaalta tulkitsija joutuu aina liittämään valikoimansa jaksot uuteen, tulkitsijan kysymyksistä ja tilanteesta rakentuvaan asiayhteyteen. Raamatun tulkinta on siten aina tekstin kohtaamista tulkitsijan ja hänen ajatus-
tensa kanssa.

Kohtaamisen dynamiikka näkyy *Mieheksi ja naiseksi* -kirjoituksessakin. Kirkkaimmin se tulee esiin siinä, miten Räsänen valitsee Paavalin kielteisen asenteen samaa sukupuolta olevien keskinäisiin seksisuhteisiin, mutta samalla hylkää Paavalin selityksen näiden suhteiden olemassaololle. Paavalin selityksen tilalle hän tuo modernin selityksen. Tuloksena on modernisoitu Paavali.

TT Niko Huttunen (niko.huttunen@helsinki.fi) on Kirkon tutkimuskeskuksen tutkija ja Uuden testamentin eksegetiikan dosentti Helsingin yliopistossa. Artikkelit on osa Raamattu suomalaisessa yhteiskunnassa -tutkimushanketta.

KIRJALLISUUSLUETTELO

Antiikin lähteet

- Dio Chrysostom. *Discourses* 1–11. Kääntänyt J. W. Coohon. Loeb Classical Library 257. Cambridge, MA: Harvard University Press. 1932.
- Musonius Rufus. ks. Lutz, Cora E. 1957.
- Filon. *Every Good Man is Free. On the Contemplative Life. On the Eternity of the World. Against Flaccus. Apology for the Jews. On Providence.* Kääntänyt F. H. Colson. Loeb Classical Library 363. Cambridge, MA: Harvard University Press. 1941.
- Platon. *Euthyphro. Apology. Crito. Phaedo. Phaedrus.* Kääntänyt Harold North Fowler. Loeb Classical Library 36. Cambridge, MA: Harvard University Press. 1914.
- Platon. *Lait.* Teokset 6. Suomentanut Marja Itkonen-Kaila, Holger Thesleff, Tuomas Anhava & A. M. Anttila. Helsinki: Otava. 1999.
- Septuaginta: Vetus Testamentum Graecum, auctoritate Academiae Scientiarum Gottingensis editum* II,2. Leviticus. Toim. John William Wevers. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht. 1986.
- Stoicorum veterum fragmenta* 3. Toim. Hans von Arnim. Leipzig: B.G. Teubner. 1964.

Modernit lähteet

- Katekismus* (2000). *Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kristinoppi.* Hyväksytty kirkolliskokouksessa vuonna 1999. Helsinki: Edita.
- Katekismus* (1983). *Suomen evankelis-luterilaisen kirkon katekismus.* Hyväksytty Suomen kuudennesatoista varsinaisessa Kirkolliskokouksessa 1948. Helsinki: Suomen kirkon sisälähetysseura.
- Kirkko ja rekisteröidyt parisuhteet (2009). Suomen evankelis-luterilaisen kirkon piispainkokouksen 14.9.2005 asettaman työryhmän mietintö. Suomen ev.-lut. kirkon keskushallinto, sarja B 2009:1. Helsinki: Kirkkohallitus.
- Räsänen, Päivi (2004). *Mieheksi ja naiseksi hän heidät loi: Homosuhteet haastavat kristillisen ihmiskäsityksen.* Aamutähti 29. Helsinki: Suomen Luther-säätiö.

- Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokous (2004). Pöytäkirja syysistuntokausi 2003. Helsinki: Kirkkohallitus.
- Tutkimuskirjallisuus
- Cook, John Granger (2019). Μαλακοί and ἀρσενοκοῖται: In Defence of Tertullian's Translation. *New Testament Studies* 65, 332–352.
- Cranfield, C. E. B. (1975). *A Critical and Exegetical Commentary on the Epistle to the Romans I: Introduction and Commentary on Romans I-VIII*. The International Critical Commentary. Edinburgh: T. & T. Clark.
- Grahn, Malin (2013). *Gender and Sexuality in Ancient Stoic Philosophy*. Filosofisia tutkimuksia Helsingin yliopistosta 41. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Gustafsson, Mikko (2021). Päivi Räsäsen Raamatuntulkinnosta nostettiin poikkeukselliset rikossyytteet, näin valtakunnansyyttäjät ja arkipiispa kommentoivat. *Helsingin Sanomat* 30.4.2021. <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000007952259.html> (luettu 15.10.2021).
- Hjelm, Titus (2020). Uskonnon ”paluu” eduskuntapolitiikkaan: Desekularisaatiota vai metodologinen harha? *Teologinen Aikakauskirja* 125:3, 250–265.
- Huttunen, Niko (2008). Raamattu historiassa: Reseptio- ja vaikutushistoriallinen eksegetiikka. *Teologinen Aikakauskirja* 113:3, 230–250.
- Huttunen, Niko (2009). *Paul and Epictetus on Law: A Comparison*. Library of New Testament Studies 405. London: T&T Clark.
- Huttunen, Niko (2010). *Raamatullinen sota: Raamatun käyttö ja vaikutus vuoden 1918 sisällissodan tulkinnoissa*. Historiallisia tutkimuksia 255. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 216. Helsinki: Suomen kirkkohistoriallinen seura.
- Huttunen, Niko (2011). *Uusi testamentti ja antiikin filosofia: Tutkimusnäkökulmia*. Suomen Eksegeettisen Seuran julkaisuja 101. Helsinki: Suomen Eksegeettinen Seura.
- Huttunen, Niko (2012). Raamatun auktoriteetti, tulkinta ja tulkintatraditio: Paavali viime vuosien suomalaisessa keskustelussa. *Teologinen aikakauskirja* 117:3, 284–291.
- Huttunen, Niko (2013). Intertekstuaalinen, reseptiohistoriallinen ja vaikutushistoriallinen analyysi. *Kristinuskon historian tutkimusalat ja menetelmät*. Toim. Jaakko Olavi Antila, Esko M. Laine & Juha Meriläinen. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 226. Helsinki: Suomen kirkkohistoriallinen seura, 97–109.
- Huttunen, Niko (2021). Mikä Raamatussa on sitovaa? Päivi Räsäsen raamatuntulkinta. *Teologia eletyn uskonnon tulkkinäkökulmista: Uudistuvat menetelmät ja normatiivisuus*. Toim. Kati Tervo-Niemelä & Jaana Hallamaa. Suomalaisen Teologisen Kirjallisuusseuran julkaisuja 298. Helsinki: Suomalainen Teologinen Kirjallisuusseura, 108–126.
- Jewett, Robert (2007). *Romans: A Commentary*. Hermeneia. Minneapolis: Fortress Press.
- Karkkulainen, Jussi (2021). Raamatun seuraaminen? Rangaistavaa? *Oikeus* 50, 386–395.
- Kirkkala, Antti (2019). HS ei julkaissut tätä Päivi Räsäsen Raamattu-vastinetta. *Verkkouutiset* 25.11.2019. <https://www.verkkouutiset.fi/hs-ei-julkaissut-tata-paivi-rasasen-raamattu-vastinetta/> (luettu 15.10.2021).
- Koester, Helmut (1973). Φύσις κτλ. *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament* 9. Toim. Gerhard Kittel & al. Stuttgart: Verlag von W. Kohlhammer, 246–271.
- Koskenniemi, Erkki (1994). Myöätätuleen: Huomioita Martti Nissisen artikkelista. *Teologinen Aikakauskirja* 99:1, 80–84.
- Lutz, Cora E. (1957). Musonius Rufus: “The Roman Socrates”. *Yale Classical Studies* 10, 3–147.
- Martin, Dale B. (1995). Heterosexism and the Interpretation of Romans 1:18-32. *Biblical Interpretation* 3, 332–355.
- Nissinen, Martti (1993). Homoerotiikkaa Raamatun teksteissä. *Teologinen Aikakauskirja* 98:5, 428–441.
- Nissinen, Martti (1994). *Homoerotiikka Raamatun maailmassa*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Nissinen, Martti (1998). *Homoeroticism in the Biblical*

- World: A Historical Perspective*. Translated by Kirsi Stjerna. Minneapolis: Fortress Press.
- Nissinen, Martti (2007). Sapatti on ihmistä varten: Kommentti Kari Kuulan artikkeliin. *Homoseksuaalisuus Raamatussa ja kirkon opetuksessa*. Toim. Antti Saarelma. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 101. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus, 43–54.
- Nissinen, Martti (2020). Creation, Nature, and Gender Identity. *The Against Nature Journal* 1, 98–105.
- Nussbaum, Martha (1994). *The Therapy of Desire: Theory and Practice in Hellenistic Ethics*. Princeton: Princeton University Press.
- Nömmik, Urmas (2017). The Pauline Letters and (Homo)Sexuality: Examining Hermeneutical Arguments Used in the Estonian Discussion. *Pauline Hermeneutics: Exploring the “Power of the Gospel”*. Toim. Eve-Marie Becker & Kenneth Mtata. Lutheran World Federation Studies 2016/3. Leipzig: Evangelische Verlangsanstalt, 127–142.
- Pieper, Franz (1961). *Kristillinen dogmatiikka*. Lyhenetty laitos, laatinut J. T. Müller. Suomentanut Heikki Koskenniemi. Helsinki: Suomen luterilainen evankeliumiyhdistys.
- Pihkala, Juha (1992). *Johdatus dogmatiikkaan*. Espoo: Weilin+Göös.
- Pulkkinen, Marika (2020). *Paul’s Use of Psalms: Quotations, Allusions, and Psalm Clusters in Romans and First Corinthians*. Väitöskirja. Helsingin yliopisto.
- Pöhlmann, Horst Georg (1974). *Dogmatiikan pääkohdat*. Suomeksi toimittaneet Riitta & Seppo A. Teinonen. Helsinki: Kirjaneliö.
- Räisänen, Heikki (1983). *Paul and the Law*. Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament 29. Tübingen: Mohr.
- Sivonen, Mikko (2018). *The Doxa Motif in Paul: A Narrative Approach to the Vindication of the Glory of God through Christ*. Väitöskirja. Helsingin yliopisto.
- Teittinen, Paavo (2019). Raamattu-siteeraus voi olla rikos, sanoo valtakunnansyyttäjä: ”Ei pyhien kirjojen avulla saa loukata toisen ihmisarvoa.” *Helsingin Sanomat* 20.11.2019. <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000006314358.html> (luettu 15.10.2021).
- Töyräänvuori, Joanna (2020). Homosexuality, the Holiness Code, and Ritual Pollution: A Case of Mistaken Identity. *Journal for the Study of the Old Testament* 45, 236–267.